

Některé poznámky k současnému pojetí ochrany vojsk a OPZHN

Celosvětové posuny ve významu zbraní hromadného ničení a v názorech na místo a úlohu ochrany proti nim (známé diskutované kategorie OPZHN) zastihly naši armádu v transformaci, doprovázené změnami v polních řádech, ve způsobech vedení bojové činnosti, v legislativě. Čili v době více než vhodné k reálnému zapojení do těchto celosvětových proměn a k jejich uplatnění ve vlastních podmínkách. Že jde o problematiku živou, dokumentuje nebyvale rostoucí počet článků v odborném vojenském tisku, které se jí zabývají. Je velmi důležité, že se taková široká diskuse rozbíhá. Každý názor je přínosem společné věci, každý zveřejněný článek znamená postoupení o krok dále.

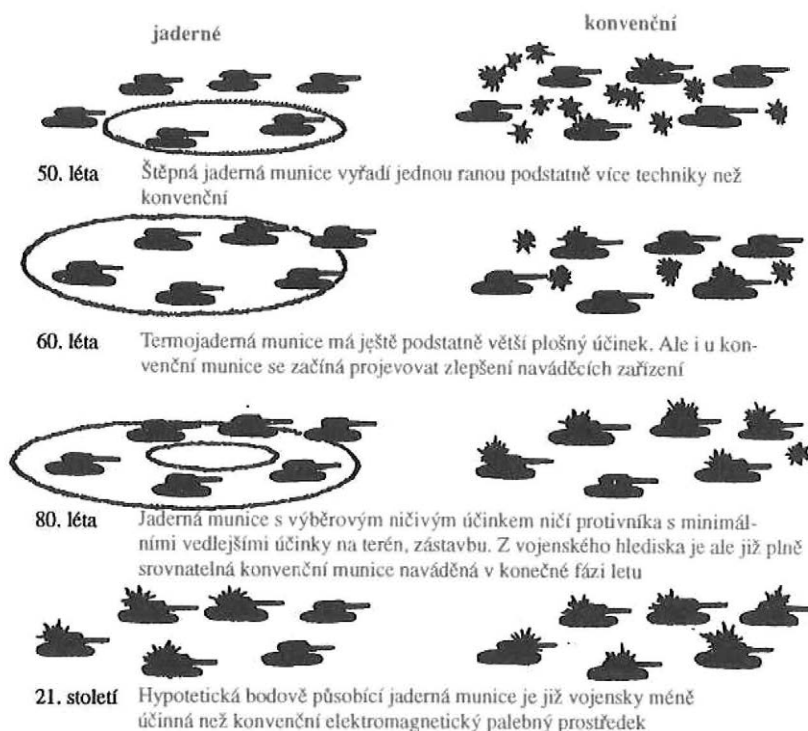
Ve svém příspěvku reaguji na sérii článků zveřejněných k této problematice v nedávné době ve Vojenských rozhledech a dalším vojenskoodborném tisku (viz použitá literatura 1 až 6). Rád bych nabídl některé své názory a postřehy, které možná budou vycházet z poněkud rozdílného úhlu pohledu a nebudou se všemi již uváděnými závěry v souladu. Také bych rád upozornil na některé další skutečnosti, které by zřejmě bylo dobré vzít v úvahu. Svě závěry, které vzhledem k možnému rozsahu předloženého článku nemohly být více zpracovány a hlouběji rozvinuty, pochopitelně nikomu nevnučuji. Nechávám na odpovědných zpracovatelích nových dokumentů, zda a v jakém rozsahu tyto náměty přijmou, popřípadě dotáhnou do konce a využijí při tvorbě nových zásad vedení bojové činnosti a bojového zabezpečení.

* * *

Pokud máme tak důležitou záležitost, jakou ochrana vojsk nesporně je, skutečně konstruktivně a perspektivně transformovat, nevyhneme se trochu širšímu pohledu na vše, co s ní souvisí. To znamená na skutečné současné místo a úlohu zbraní hromadného ničení a jiných skupin zbraní, aniž bychom některé z nich přeceňovali nebo jim bezdůvodně ponechávali výsadní místo. Také na vlastní strukturu nebezpečí, proti kterým je nutno vojska chránit, a možností, jak odpovídající ochranu naplnit. Bude přitom rozhodně na místě přijmout ze starého systému vše dobré a osvědčené, jakož i dobré zkušenosti ze zahraničních armád. To ale neznamená, že by bylo vhodné přebírat zásady některých cizích (byť vyspělejších) ozbrojených sil automaticky, nekriticky a bez ohledu na rozdílné a systemizační i jiné zvyklosti. Mimochodem ani vojenští představitelé dnešních vojensky nejvyspělejších států o této problematice ve vlastních ozbrojených silách už delší dobu nehovoří příliš nadšeně. Naopak, tento přežívající systém je již dlouhodobě předmětem jejich kritiky, jeho řešení však je i u nich pomalé a obtížné.

V prvé řadě několik myšlenek k samotné podstatě dnešních posunů ve významu, místě a úloze zbraní hromadného ničení a z nich vyplývajícím potřebě transformace systému ochranných opatření. Mnohdy se kořeny těchto posunů spojují se společenskými změnami ve světě, ke kterým došlo prakticky souběžně s nimi. Myslím, že ale jde o nepříliš oprávně-

nou záměnu časové shody s příčinnou souvislostí. Společenské změny ve světě rozhodně této tendenci napomohly, urychlily ji, v žádném případě je však nelze považovat za klíčový moment. Nelze zapomínat na úlohu samotného vědecko-technického pokroku. Výzkum, vývoj, výroba a zavádění zbraní hromadného ničení bez diskuse vyžaduje určitý stupeň vědecko-technické vyspělosti dané společnosti, při kterém vzniká, rozvíjí se. Ale technicky se zdokonalují také konvenční zbraně a pokud vojenským odborníkům nejde jen o ničení za každou cenu, je jen otázkou, kdy se operačně taktický význam těchto dvou kategorií zbraní přiblíží, srovná a kdy konvenční zbraně postupně dosáhnou většího významu. Takové historické srovnání účinku jaderných a konvenčních palebných prostředků na tankovou techniku dokumentuje například obr. 1. V případě chemických či biologických zbraní by srovnání vyznělo obdobně, pouze moment přechodu by zřejmě nastal dříve.

Obr. 1: Časové srovnání vojenské účinnosti jaderných a konvenčních zbraní

Jakkoliv se tyto úvahy mohou na první pohled zdát abstraktní či akademické, lze z nich vyvodit dosti konkrétní závěry. Za prvé, posuny ve významu zbraní hromadného ničení jsou zákonitým historickým jevem, který již začal a který stále probíhá. Za druhé, že jde o přirozený důsledek vědecko-technického rozvoje a že tento jev je možné považovat za trvalý. Samozřejmě že v dnešním světě s nerovnoměrným vědecko-technickým a průmyslovým rozvojem nemůže jít o plynulý a synchronizovaný děj beze zvrátů, anachronismů a zdánli-

vých paradoxů. Samozřejmě, že zbraně hromadného ničení ze světa hned nezmizí a že ještě budou nějakou dobu lidi strašit. Z hlediska střednědobého výhledu mnoho skutečností ale svědčí o nezvratnosti postupného poklesu jejich reálného vojenského významu. Zbraně hromadného ničení tak zřejmě zaujmou určité historické místo ve výzbroji a ve způsobech vedení bojové činnosti. To je zřejmě také kořen dnešní zdánlivě paradoxní situace, kdy ve vyspělých zemích jejich význam je již za zenitem a kdy v rozvojových zemích jejich význam stoupá. Rozvojové země se zkrátka dostávají na obdobnou vědecko-technickou úroveň, jakou měly dnešní vyspělé státy v době, kdy jejich vojenští specialisté tuto kategorii zbraní považovali za rozhodující faktor moderní války.

Kategorie zbraní hromadného ničení má přes svoji nesourodost řadu společných znaků a zatím by zřejmě nebylo účelné ji jakkoliv rušit či reorganizovat. Důležitým společným znakem je v současné situaci například i jejich mezinárodněprávní nelegalita. Jasná definice a jednoznačné stanovení zástupci této kategorie pak představují v právních otázkách nesporné výhody. To jsou zřejmě důvody dlouhodobého selhávání snah o rozšíření této kategorie o další zbraňové systémy, byť jinak plně zdůvodnitelné (například v minulosti o zápalné zbraně, v nedávnou o zbraňové systémy soustředěné elementární energie a podobně).

Jinak tomu ale asi bude s kategorií ochrany proti těmto zbraním. Stojí za zamyšlení, nako-lik je tato kategorie dosud více sourodá (a specifická!) než kategorie ochrany proti konvenčním zbraním, ochrany proti zbraním vůbec nebo i ochrany proti činnosti protivníka, proti nepříteli prostředí či jinému nebezpečí. Dobře víme, že řada opatření ochrany proti zbraním hromadného ničení (ale i prostředků) má univerzálnější platnost i pro ostatní vzpo- menuté oblasti ochrany. Žádná z nich se však zatím v bojovém zabezpečení (nebo jinak nazvané této součásti operační činnosti, to ale snad není rozhodující) samostatně nevyskytla. A to i přesto, že perspektivně může v souvislosti s uvedenými změnami svým významem ochranu proti zbraním hromadného ničení i převýšit.

Soubor opatření ochrany proti zbraním hromadného ničení, OPZHN, měl v minulosti nesporně svůj význam. Nevadilo by snad ani jeho přetrvání při poklesu významu této kate- gorie zbraní. Co však může natropit mnoho škod a nepříjemností, je jeho nesourodost, dupli- kace s normami vedení bojové činnosti, ženíjním, zdravotnickým a chemickým zabezpečením a z tohoto důvodu nejasná kompetence. Je jednoduché stanovit, že za všechno odpovídá velitel. To ale nic neřeší, protože, jak známo, velitelé takové druhy odpovědnosti rádi na někoho delegují. A v případě ochrany proti zbraním hromadného ničení se v 90 % jedná o odborného funkcionáře chemického vojska, který takto neprávem získá odpovědnost za zodolnění, maskování, rozptýlení vojsk, hygienická a profylaktická opatře- ní, aniž by svoji pravomocí mohl jakkoliv ovlivnit činnosti operačního oddělení, ženíjní a zdravotní služby.

Z uvedených důvodů je nutno velice podpořit nastoupenou snahu reformovat kategorii OPZHN na kategorii ochrany vojsk (3). S většinou závěrů řady zveřejněných studií k této problematice lze bez výhrady souhlasit. Často se ale při jejich sledování nelze ubránit dojmu, že i zde si navržená koncepce ochrany vojsk všímá zbraní hromadného ničení zřejmě více, než si tato kategorie v současné situaci zaslouží a možná také na úkor jiných zbraní, jiných nebezpečí a jiných potřeb ochrany. A následná navržená struktura ochrany vojsk, která očividně staví na dožívající OPZHN, logicky nemůže následně také nenést některé obdobné nesrovnalosti, s jakými se tato kategorie po celou dobu její existence potýkala a které byly

pramenem nejedné nepříjemnosti. Směšování či zaměňování cíle a prostředku, potřeby a opatření, z toho vyplývající kompetenční neuspořádanost a nejasnost. Hodnotit ale tuto skutečnost jako nějaký nedostatek by bylo vůči autorům nespravedlivé. Spíše by bylo vhodné, aby se problematikou zabývalo podstatně širší spektrum vojenských odborníků a aby se tak eliminoval určitý profesionální subjektivismus, kterému se žádný autor z pochopitelných důvodů nedokáže stoprocentně vyhnout.

Tabulka 1

Příklad možného členění potřeby a zabezpečení ochrany vojsk - varianta 1

Potřeba ochrany 	opatření 	rozptýlení vojsk, maskování	manévr	ženijní úprava terénu	individuální ochr. prostředky	kolektivní ochr. prostředky	premedikace, profylaxe	ochr. vlastností techniky, objektů	atd. ...
proti zbraním a činnosti protivníka	proti střelným zbraním	ano	ano	ano	čas- tečně	ano	ne	čas- tečně	...
	proti zápalným zbraním	ano	ano	čas- tečně	čas- tečně	čas- tečně	ne	čas- tečně	...
	proti jaderným zbraním	ano	ano	čas- tečně	čas- tečně	čas- tečně	čas- tečně	čas- tečně	...
	proti chemickým zbraním	čas- tečně	čas- tečně	čas- tečně	ano	ano	ano	čas- tečně	...
	proti biologickým zbraním	ne	ne	čas- tečně	ano	ano	ano	ne	...
	proti bodným a sečným zbraním	ne	ne	ne	ano	ne	ne	ne	...
	atd. ...	...	...	...	...	...	...	...	...
proti nepříznivému prostředí	proti vysoké teplotě	ne	ne	ano	čas- tečně	čas- tečně	ne	čas- tečně	...
	proti nízké teplotě	ne	ne	ano	ano	ano	ne	čas- tečně	...
	proti infekci	ne	ne	čas- tečně	ano	ano	ano	ne	...
	proti hmyzu, jedovatým hadům...	ne	ne	čas- tečně	ano	ano	čas- tečně	čas- tečně	...
	proti nepříznivému počasí	ne	čas- tečně	ano	ano	ano	ne	ano	...
atd. ...	atd. ...	...	...	...	...	...	...	...	...

Hovoříme-li ale o ochraně, bude zřejmě vhodným východiskem širší analýza všech nebezpečí, se kterými se voják na bojišti setkává. Ta nepocházejí jen od samotných zbraní a činnosti protivníka, ale i z vlastní činnosti či z přirozené podstaty bojiště. Můžeme je třídit z různých hledisek, stejně jako ochranu proti nim. Například podle podstaty, stupně, četnosti výskytu v závislosti na druhu použitých zbraní, na způsobu bojové činnosti, na počasí, terénu a podobně. Také ale podle možností ochrany a druhu vojska, které by ji mělo zajišťovat či

zastřešovat. Bude vhodné analyzovat, které účinky mají jednotlivé kategorie zbraní společné, které společné ochranné vlastnosti proti nim poskytují jednotlivá ochranná opatření. Možná vyplynou zajímavé závěry. Například, že bude z hlediska ochrany výhodnější kategorizovat jednotlivé ničivé účinky zbraní než zbraně samotné a spojit je i s jiným možným nebezpečím obdobného charakteru. Příklady takového třídění ukazují například tabulky 1 a 2.

A zde narážíme na jeden další podstatný moment. Rozšíříme-li totiž okruh nebezpečí, rozšíří se pochopitelně i okruh zásad a opatření a ochrany proti nim. To by mohlo vést (a také vede) ke stále menší přehlednosti celého systému. Jako řešení tohoto problému se ale nabízí možnost zúžit systém z jiného aspektu, zkrátka uvažovat pouze ochranu samotnou. Abstrahovat od takových opatření, která fakticky ochranou nejsou, byť s ní tak či onak souvisí, bezprostředně jí předchází nebo na ni navazují. Ano, jedná se o průzkum, o likvidaci následků, možná také o uvědomování vojsk, jakkoliv to zní z hlediska dosavadních pohledů paradoxně. Z tabulky 3 vyplývá, že tato opatření snesou v podstatě obdobné třídění jako samotná ochrana a paralelní postavení s ní v rovnocenné podobě. Některá z nich ostatně již dlouhodobě takovou pozici zaujímají a jejich i částečné zařazování do oblasti ochrany přináší jen nežádoucí duplikaci.

Tabulka 2

Přehled možného členění potřeby a zabezpečení ochrany vojsk - varianta 2

Potřeba ochrany	Druh zabezpečení → Poznámka ↓	Operačně taktické normy vedení bojové činnosti	ženijní zabez- pečení	chemic- ké zabez- pečení	zdra- votnické zabez- pečení	materiální a tech- nické zabez- pečení	atd. ...
proti mechanické energii	střely, střepiny, pohybující se předměty	ano	ano	ne	čas- tečně	ano	..
proti tepelné energii	zápalné zbraně, požáry, nepřízeň počasí, klimatické poměry	čas- tečně	ano	čas- tečně	čas- tečně	ano	...
proti chemickým vlivům	chemické zbraně, průmyslové škodliviny, toxické zplodiny hoření, střelby, pohonné hmoty	čas- tečně	čas- tečně	ano	ano	ano	...
proti biologickým vlivům	biologické zbraně, přírodní infekce, nebezpečná flóra a fauna	čas- tečně	čas- tečně	ano	ano	ano	...
proti radiačním vlivům	pronikavá radiace, radioaktivní zamoření, radiologické zbraně, jaderné katastrofy, přirozená radioaktivita	ne	ano	ano	ano	ano	...
atd. ...	...	...	...	...	...	...	...

Není pochopitelně cílem této úvahy dovádět strukturu ochrany vojsk k dokonalosti, ostatně ani takové možnosti nemám. Jejich hlubší posouzení přenechávám jak autorům již zveřejněných článků k této problematice, kterým se zároveň omlouvám za svoji možná až nepřiměřenou kritičnost a v žádném případě nemám v úmyslu jejich práci znehodnocovat. Stejně jako oni se již delší dobu snažím nalézt nějaký způsob řešení této problematiky, který by v našich podmínkách skutečně vyhovoval a na který se bohužel zatím ani v žádné cizí armádě nenachází vhodný vzor. Ale nemohla by právě tato oblast být jednou z možností, jak po dořešení problému do konce náš kolektivní rozum prezentovat na mezinárodní úrovni? Jak přijít na mezinárodní vojenskou veřejnost s něčím skutečně vlastním, původním, novým, nepřevzatým? Pokud některé náměty článku vyprovokují odpovědné zpracovatele nových bojových dokumentů alespoň k zamyšlení, bude tím cíl článku splněn, ať už další reakce budou kladné či záporné.

Průzkum					
Varování a uvědomování voják					
Odstraňování následků					
Ochrana					
Předmět ochrany	Opatření				
	rozptýlení vojsk	úprava terénu	PCHOJ	manévr	atd.;
jaderné zbraně					...
chemické zbraně					...
biologické zbraně					...
zápalné zbraně					...
klasické zbraně					...
laserové zbraně					...
atd., atd	...	...	...	...	...

Barvami je vyjádřena důležitost opatření v příslušné ochraně

velká
 střední
 malá

Tabulka 3: Paralelní postavení ochrany vedle dalších opatření

Namísto závěru bych se rád také vyjádřil k jedné chystané terminologické změně, avizované v citovaném materiálu (4). Nejedná se zde sice ve smyslu předchozích úvah o ochranu, ale o úzce související opatření, o likvidaci následků, která má k ochraně velmi úzký vztah. Citovaný materiál navrhuje záměnu termínu „speciální očista“ termínem „dekontaminace“. Nic proti tomu, pouze je si třeba uvědomit i druhou polovinu problému. V tomto případě bude zřejmě nutno rozlišit a zároveň citlivě sloučit dva přístupy, jazykový a systémový. Slovo *dekontaminace* je totiž pouze cizojazyčným ekvivalentem českého slova *odmoření* či *odmořování*, tak jako slovo *kontaminace* má český ekvivalent ve slově *zamoření*. A není, jak známo, dobrou vizitkou jakéhokoliv systému, pokud se nadřazený termín opakuje

i v podřízené skupině - byl i jazykové pozměněný. Proto v případě, že nadřazený termín pro odmořování, dezaktivaci a dezinfekci bude znít *dekontaminace*, tj. v českém jazyce *odmořování*, nelze než navrhnout také změnu samotného dosavadního termínu odmořování, pro jehož náhradu se podle vzoru z některých armád přímo nabízí například výraz *detoxikace*. Bude ostatně podstatně přesněji charakterizovat příslušný proces a z estetického hlediska také ujednotí způsob jazykového vyjádření celého systému (tj. dekontaminace sestávající z detoxikace, dezaktivace a dezinfekce, čili celý systém jednotně vyjádřený cizími slovy).

Skutečný význam českého termínu speciální očista je ale zřejmě širší než samotné zastřešení jednotlivých součástí dekontaminace. Jeho cizí ekvivalenty (specialnaja abrabotka, Spezialbehandlung, decontamination operations, ap.) vyjadřují celý technologický postup, zahrnující kromě dekontaminace také přípravu a konečné ošetření očišťovaného materiálu. A zřejmě by proto nebylo vhodné ani tento termín z českého jazyka vypouštět, mohla by vzniknout další terminologická mezera. I když by snad jeho podstatu přesněji vystihovaly výrazy jako speciální ošetření, speciální opracování, speciální servis ap. - ale v tom už nehodlám do působnosti odborníků a terminologů dále zasahovat.

Použitá literatura:

- (1) Kotek K.: OPZHN ano, nebo ne? Vojenské rozhledy 1/1994.
- (2) Vraný A., Roubín P.: Tendence možného rozvoje operačního zabezpečení. Vojenské rozhledy 8/1994.
- (3) Vraný A., Roubín P.: Ochrana vojsk a některé aspekty její organizace. Vojenské rozhledy 10/1994.
- (4) Zabadal, M.: Změny v chemickém zabezpečení operace. Vojenské rozhledy 10/1994.
- (5) Kurucz, J.: Opustíme v Armáde SR súčasné poňatie OPZHN a chemického zabezpečenia? Apologia 1/1994.
- (6) Štangl, M.: Místo a úloha ZHN včera a dnes. Vojenské rozhledy 9/1992.